

(לרקוד) פוזיציה - (לרקוד) מניפסט

אסתר נדלר

דברים שנישאו לרגל השקת ספר ההתעלות - האל"ף-בי"ת של המחול הקלאסי מאת אקים וולינסקי,
בתרגומן של אדה דוברובצקי וליאורה בינג-היידקר

באוש מציגה מניפסט אמנותי באמצעות יצירת דיסוננס אודיוויזואלי, המבוסס על התקת פוזיציה חמישית, כמייצגת הבלט, לקונטקסט של תיאטרון מחול. בכך היא מבטאת התנגדות לשפת מחול המושתתת על פוזיציות, ומציגה פרשנות שונה לחושגים הנהוגים בשיח האמנות.

שמחת הכתיבה - ויסלבה שימבורסקה

להלן אציג את שירה של שימבורסקה באמצעות שתי קריאות.

1. חלקו הראשון של השיר, באמצעות קריאה חסרה:

"לאן רצה האיילה דרך היער / לשתות מים / שישקפו את פיה הקטן / מדוע היא זוקפת ראש, האם היא שומעת משהו / שעונה על ארבע רגליים קטנות / מניעה את אוזניה. / ציידים עם עין עצומה, מוכנים לרוץ מטה במורד התלול / להקיף את האיילה, להתכונן לירייה".

2. חלקו הראשון של השיר, באמצעות קריאה מלאה:

"לאן רצה האיילה הכתובה דרך היער הכתוב? / לשתות ממים כתובים / שישקפו את פיה הקטן כנייר העתקה? / מדוע היא זוקפת ראש, האם היא שומעת משהו? / שעונה על ארבע רגליים קטנות שהושאלו מהמציאות / תחת אצבעותי מניעה אוזניה. / שקט - גם ביטוי זה מרשרש בנייר / מיישר את הענפים שנוצרו על ידי המלה 'יער'. / מעל הנייר אורבות לזינוק / אותיות, שעשויות להסתדר לא טוב, / משפטים מכתרים / שלא יהיה מהם מפלט. / בטיפת דיו יש מלאי גדול / של ציידים עם עין עצומה, מוכנים לרוץ מטה במורד התלול של העט, / להקיף את האיילה, להתכונן לירייה".

קריאה מלאה מגלה את הדיספוזיציה העומדת ביסודה של הקריאה החסרה בתור המובן מאליו ההרגלי בשעת קריאה; בדומה למונח טכני, האמצעי הפואטי אמור להצביע אל מעבר לעצמו. משעה שהוא מצביע על עצמו הוא פוער סדק בין תמונת הדמיון ובין ההכרה המודעת לעצם התהוותו של הדימוי. עם התערבות בתמונת הדמיון, הרקע הופך לחזיתי ונשוא השיר (האיילה) הופך להיות אמצעי. כך משיגה שימבורסקה קריאה הנערכת מבעד לשלוש פרספקטיבות בעת ובעונה אחת: מבט הדמיון על האיילה ביער, מודעות לאופן שבו משפיעה עליו המלה "כתוב" וידידה הארס-פואטי של המשוררת.

בהמשך השיר כתבה שימבורסקה:

"שוכחים שאלה אינם החיים. / כאן, שחור על גבי לבן, שולטים חוקים אחרים. / עפעוף העין יימשך ככל שארצה, / ירשה לחלקו לנצחים קטנים

ב יסוד ספרו בעל תנופת הדמיון של אקים וולינסקי טמונה גישה הגורסת כי על רקדן להיות עתיר ידע - איש רוח, אמן ומבצע מיומן. בהתחשב בתקופה שבה נכתב הספר, נראה כי חיבורו בא לאוורר את סדנאות היזע שבהן שורים רקדנים, וזאת במטרה לאזרח אותם בממלכת האמנויות. ככל שכך, הספר מגלה את דרך מחשבתו של המחבר באשר למעשה האמנות. לדוגמה, וולינסקי מבאר ש-Turn-Out הוא מונח טכני המורה על מנח גופני בתחום המחול, בעוד שבתחומים אחרים הוא מושג פתוח לפירושים. הדברים הבאים מהווים ניסיון לברר דרך מחשבה זו באמצעות התייחסות לכמה יצירות / עבודות, שלבד מאחת לא היו בהישג עיניו של וולינסקי.

Nelken - פינה באוש

באחד המקטעים ביצירה *Nelken* יוצאים הרקדנים, כל אחד בתורו, אל קדמת הבמה, וניצבים בזרועות מונפות בפוזיציה חמישית.

רקדנית: "הייתי מורה, התלמידים לא היו ממושמצים. יום אחד נשארתי בבית ולמחרת אמר לי תלמיד - אני יודע למה לא באת אתמול לבית הספר, את מפחדת מאתנו. הוא צדק. לכן נהייתי רקדנית".

רקדן: "ואני נהייתי רקדן כי התאהבתי ברקדנית".

רקדן: "ואני נהייתי רקדן כי היתה לי תאונה וכי לא רציתי להיות חייל".

בסצינה הזאת העין רואה בלט, בעוד האוזן שומעת חיים כדרמה; העין מזהה באופן מיידי פוזיציה ומכירה את התחום המקורי שבו היא נעוצה. הדיסוננס הנוצר בין התכנים הוויזואליים לתכנים האודיאליים ממקם את הבלט הקלאסי כדיסוננטי לחיים ולאופן ייצוגם. שילובה של הסצינה ביצירה מאיר עמדה שלפיה החיים הם דרמה חברתית ומחול הוא דרמה בימתית. השקפה אמנותית זו מתירה לקבוע כי ב"קלאסי" של הבלט אין קלאסיות במובן המקורי של המושג - תיאטרון חברתי-פוליטי הממשיך את סדר היום מימי התיאטרון היווני.

במקטע זה, החורג מן הנרטיב של היצירה, באוש מפנה את הצופה אל ה"פּה־ה־דה" - מפגן של יכולת טכנית וירטואוזית, החותר ומקפיא את סיפור המעשה לשם האדרת מיומנותיהם של רקדנים-כוכבים באמצעות מבצעים אקרובטיים מרהיבים אך נטולי משמעות. בהרחבה, הרהב הטכני של הבלט הקלאסי מעורר חוויה עזה לנוכח יופיו, בעודו מסמא את התודעה. בפתח היצירה *Nelken* הציגה באוש יופי בלתי מסמא: אשה עירומה חובקת אקורדיון פוסעת על פני במה שטופת פרחי ציפורן אדומים. בהתרחשויות הנתונות ביצירה, שדה פרחי הציפורן הולך ונרמס מפאת כובד גופם של הרקדנים ומעשיהם.

הנוכחות: תקריבי הפנים של האמנית ושל הצופה הפרייוליגי פורעים את סדרי המרחקים המדודים; הקהל הבלתי פרייוליגי שוכן עכשיו בעבודה, ועל כן עיסוקיו השונים אינם בגדר זיהום אודיוויזואלי. לנוכח עובדת נוכחותם של צופים פרייוליגיים יחידניים, היענותה של מרינה אברמוביץ' לתיעוד עבודתה היא בגדר ברירת מחדל. בדומה לאי-התערבות באופני צפייה בלתי פרייוליגיים, הסכמה לתיעוד והפצה מזכה בצפייה גם באמצעי טכנולוגי. ראו: [HTTPS://vimeo.com/72711715](https://vimeo.com/72711715) מ־00:34 עד 02:17 (רצויה צפייה ללא פסקול).

אופני הנוכחות המקוריים שמציעה העבודה - לרבות האופן הבלתי מקורי שהתברר כברירת מחדל, מועידים התייחסויות שונות אליה. פרייוליגיה היא צפייה חווייתית, אי-פרייוליגיה היא צפייה המערבת בחינה סקרנית ואילו הטכנולוגי מגיע לכדי דיון מושגי.

מרינה אברמוביץ' מדגימה את כוחה האמנותי של תנוחה גופנית להפעיל חוויית רגשית ותהיות מושגיות. אופני הנוכחות שמציעה עבודתה משחקים עם מידות שונות של הרחקות וקירובים ומציעים מגוון מצבי תודעה.

דיוקנאות - פרנסיס בייקון

פרנסיס בייקון נהג לצייר את מקורביו על סמך תצלומיהם, בניסיון להקפיד את מציאותם התופעתית. קיטוע תופעה והקפאתה לא נועדו להעתיק את מציאותם כפי שנקלטה בעין המצלמה, אלא להפקת תנועה במה שהפך לאובייקט. ואמנם, הדיוקנאות שצייר ניחנים בחיות פורצת, בפלסטיות צבעונית ובמשיחות צבע בעלות תנופה החורגת מגבולות השלד ובשר הפנים עד כדי עיוות לאין שיעור. לנוכח סגנון זה של ציור, מפליא עד כמה צלח בידו לגלם הלכי רוח מעודנים כמו הרהור, תהייה וספק.

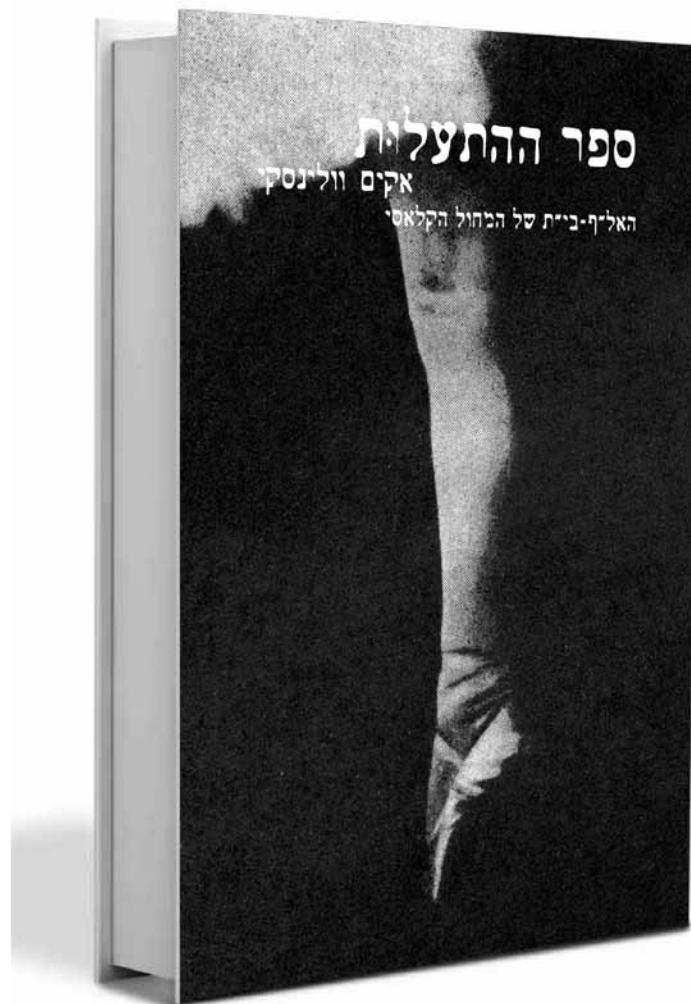
בעדות שבה התייחס לתהליכי העבודה שלו תיאר בייקון את הקשיים שבפניהם הוא עומד. אחד ממיני המהמורות מסתכם באופנים המזומנים לציור ראש - אלה הנלמדים על-ידי סטודנטים ואלה אשר נמצאו בידי ציירים, מהם דגולים, והפכו זה מכבר לקלישאתיים. בהקשר זה תיאר את עבודת הצייר כרצף מתיש של ניסיונות המכבירים עליו אכזבות, נסיגות, לבטים וייאוש מר עד כדי ויתור. לדבריו, נסיגה וויתור על ניסיונות נוספים להביא ציור דיוקן לידי גמר מולידים נסיגת מודעות למעשה הציור עצמו; היד המיומנת ממשיכה, כברירת מחדל, לפעול מתוך הרגל - מוחקת באמצעות מטלית, או מושחת צבע כלשהו על צבע קיים. היא הופכת להיות איבר עצמאי, מכונה, אוטומט. לפתע, הוסיף, הדיוקן שמתקבל הוא תוצאה שהוא יכול להסתדר עמה.

בשנות פעילותו היצירתית מצא פרנסיס בייקון כי ככל שמדובר בציור, המלאכותי נראה אמיתי; אבולוציית ההתנסויות הוויזואליות שינתה את אופני ההתבוננות בציורים - ובכלל זה את האופן שבו ציור נראה כן ביחס למציאות. במקרים מסוימים דיוקן בעל מבנה צר וארוך עשוי להיראות כן יותר, אף על פי שהאדם המצולם ניחן בראש מעוגל.

עיני הצייר של בייקון מנועות מלראות מציאות ניחת. הוא מחלץ מתופעה אובייקט המשמש לו מעין מודל. בעיני בייקון, מודל הוא דיאגרמה המסתכמת בהצגת יחסים בין נתונים שונים. הוא חומר גלם קפוא, הנכון להפשרה באמצעות תנועה אשר תגלם את מהותו.

מות הברבור - מיכאל פוקין

רקדנית שטה ברכות לאורך הבמה, גבה אל הקהל כסימן לבאות; מעגל האור העוקב אחריה באדיקות לאורך היצירה יוצר ומשמר חיץ בין פנים לחוץ. רוב היצירה שומר על אינטימיות הנעה בתוך עצמה ללא רחש. מיכאל פוקין השכיל להפיק אווירה התומכת בתחושה של הצצה במי שאינו מודע להיותו מוצג.

/ מלאים כדורים שעצרו במעופם. / אם אצווה, כלום לא יקרה כאן לעד. / עלה לא ייפול שלא מרצוני. / גבעול לא יתכופף תחת נקודת פרסה".

שימבורסקה משחקת באופנים שונים של קרבה וריחוק המתגלמים בהעברות של תשומת לב, ומגלה עמדה אמנותית שלפיה האמנות היא מעשה של מחוקק בן-חורין. בעוד באוש מכנסת את הבלט אל יצירתה כדי לשלול באמצעותו את האמנות כבידוי, שימבורסקה רואה את נבצרותם של חוקי הטבע מהמעשה הפואטי ואת האמן כבורא.

The Artist Is Present - מרינה אברמוביץ'

אמנית וצופה ישובים דומם זה מול זה. ביניהם מוצב שולחן. המרחק בין כיסאות הישיבה לשולחן מדוד, וכך גם תיחום המרחב המפריד בין הישובים ובין הצובאים לאורך קירות מוזיאון "מומה". הצופה היחיד פרייוליגי, מאחר שהוא נתון מול האמנית ובתוך המיצג, וגודל השעה נשקף מהבעת פניו. לצד זאת, הצופה הבלתי פרייוליגי זוכה באפשרות לצפות במיצג מזוויות שונות, לנהל שיחה ולשוטט בין עיסוקים צדדיים.

העבודה *The Artist Is Present* מדגימה אמנם אופני נוכחות באמצעות הגבלות מרחביות, אך אופן הצבתה כמיצג-מיצב מתיר לבחון מחדש את המרחב המושגי הנהוג בשיח האמנות - דימוי, ייצוג, אובייקט אמנותי, מודל, דומם, פורטרט וכדומה, ואף מתיר לגלוש לבחינה מגדרית באשר לקורות נוכחותה של האמנית בהיסטוריה.

במקורה, עבודתה של אברמוביץ' הציעה לבחון שני מצבי נוכחות באמצעות שני מעמדים בלבד - הפרייוליגי והבלתי פרייוליגי. אבל תיעוד עבודתה באמצעות צילום וידיאו פורם את המעמדים המקוריים, משום שהוא מוסיף מעמד צפייה על השניים המקוריים ומשבש את הליבה המקורית של אופני

מות הברבור היא יצירה פואטית קצרה לבלרינה. אין בה עלילה, אלא התרחשות ההולכת ונפרשת באמצעים תנועתיים ספורים, השבים וחוזרים על עצמם בעוצמות שונות. עבודת הרגליים הנדרשת לביצוע היצירה מושתתת על בורה. בהקדמה לספר על מחול, תשוקה ומוות מאת תאופיל גוטייה כותבת ליאורה בינג-היידקר: "עבודת הרגליים של הבלרינה היא רפרוף בלתי פוסק על קצות הבהונות, תוך מאמץ מתמיד לשמור על שיווי המשקל". ואמנם, הבורה הוא תולדה תנועתית של מחדל האיזון הממושך בפוזיציה חמישית על קצות הבהונות.

היצירה מנוגדת לאווירה האמנותית שהנהיג מריוס פטיפה - שנותרה עד היום כפתולוגיה של הבלט הקלאסי. המינימליזם הטכני שבו בחר פוקין מזקק במדויק את ניעות הרגש ולבסוף אף מאפשר לו לשפוע ולעלות על גדותיו באופן שאינו גובל בהגזמה. מבחינה זו, מות הברבור היא יצירה מינורית, שלביצועה נדרשות איכויות טרומיות ובגרות אמנותית שמאפיינות בלרינות ידועות שם.

מות הברבור מושתתת, אם כן, על מחדלה של פוזיציה לקיים את עצמה שלא באמצעות חזרה הולכת ונשנית על עצמה והפיכתה לתנועה. האמצעים המינימליים שבחר פוקין לביצוע היצירה מצביעים על עמדה שלפיה קיים תואם בין נושא היצירה ובין האמצעים לביצועה.

ספר ההתעלות - אקים לבוביץ' וולינסקי

הניסיון לברר את דרך מחשבתו של וולינסקי מראה שכאשר מדובר באמנות, מונח טכני נוהג כמושג. ככלל, מונחים הם שמות למושגיהם ואינם פתוחים לפרשנות, משום שהם נטועים בשגרה לשונית המקדמת תבונה מעשית. כך, מונחים טכניים בתחומי המחול, ובעיקר בתחום הבלט, מהווים שמות מובחנים למנחי גוף ידועים: בשגרת הלשון של המחול, פלייה הוא חד משמעית לגבי מצב או פעולה. שלא בשגרת הלשון, פלייה הוא מושג פתוח למשמעויות ולפרשנויות. אם כן, במרחבים שונים של שגרות לשון, מונחים עשויים להפוך למושגים להרף-עין, בטרם ישובו ויינעצו בקרב הקונטקסט המקורי שלהם. נראה שלפי עמדתו של וולינסקי, האמנות משהה מונחים במרחב המושגי ובכך משיגה "מומנטום" תודעתי שהוא בגדר מיניפסט.

ביסודה, דרך המחשבה של וולינסקי נוטה לראות מלים כמלות מזוודה. דוגמה לכך היא המלה פוזיציה, שניחנה בשני מובנים - עמידה ועמדה; הראשונה נוטה לכיוון הגוף והמעשה, השנייה לכיוון המחשבה והמסקנה. בעוד שגילומה של עמדה הוא כגילוי דעת - מיניפסט, מלות היחס של פוזיציה - אקספוזיציה ודיספוזיציה - מצביעות על "טקטיקות" שבהן נעזרים אמנים לשם השגת "מומנטום" תודעתי בתורת מיניפסט אמנותי. אם כן, אפשר לסכם ולומר שספר ההתעלות בא להאיר את מעשה האמנות לשם הדרכתם של המבקשים להתאזרח בממלכת האמנויות להשיג "מומנטום" תודעתי כדרכו לעולם הרוח.

אסתר נדלר היא חונכת לאמנות המחול במרכז למחול רעננה. רקדה בלהקת בת-שבע, הבלט של שטוטגרט, וממייסדי ורקדני קול ודממה.

Roche, Jennifer. *Multiplicity, Embodiment and the Contemporary Dancer: Moving Identities*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015.

Rosa, Cristina. *Brazilian Bodies and their Choreographies of Identification: Swing Nation*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York, NY: Palgrave Macmillan, 2015.

Sorgel, Sabine. *Dance and the Body in Western Theatre: 1948 to the Present*. London, New York: Palgrave, 2015.

Jenny Bunker, Anna Pakes, Bonnie Rowell (editors). *Thinking through Dance: The Philosophy of Dance Performance and Practices*. Binsted, Hampshire: Dance Books, 2013.

Trommer-Beardslee, Heather. *Dance Production and Management*. Hightstown, NJ: Princeton Book Company, 2013.

Wayne McGregor, *Random Dance: la grammatica del corpo: un incontro tra danza, tecnologia e architettura - The Grammar of the Body: An Encounter between Dance, Technology and Architecture*. Cinisello Balsamo, Milano: Silvana, 2014.

אלון, דרורה. *ילדים בתנועה*. תל-אביב: צבעונים, 2015.

בת-שבע (להקת מחול). *אוהד נהרין: עשרים וחמש שנים בבת-שבע*. תל-אביב: להקת מחול בת-שבע, 2015.

ג'ואיט, דבורה. *זמן - והדימוי בריקוד*. רמת השרון: אסיה, 2015.

וולינסקי, אקים לבוביץ'. בתרגומן של אדה דוברובצקי וליאורה בינג-היידקר. *ספר ההתעלות: האלף-בית של המחול הקלאסי*. תל-אביב: עולם חדש, 2015.

זיו, רונית. *בעקבות קניינגהם: פעולת הליכה במחול בן זמננו*. עבודת גמר לתואר "מוסמך אוניברסיטה" (M.A.) אוניברסיטת תל-אביב 2015.

להקת המחול ענבל פינטו ואבשלום פולק; *פרחקיר*. תל אביב: להקת המחול ענבל פינטו ואבשלום פולק, 2015.

ניוהול, מארי אן סנטוס. *מרי ויגמן*. רמת השרון: אסיה, 2015.

הניה רוטנברג ודינה רוגינסקי (עורכות). *שרה לוי-תנאי: חיים של יצירה*. תל-אביב: רסלינג, 2015.

לעיון בספרים אתם מוזמנים לבקר אותנו.
שעות הפתיחה: א, ב, ד בשעות 18:00-14:00; ג, ה בשעות 14:00-10:00
כתובת: ספריית שער ציון - בית אריאלה | שד' שאול המלך 25, תל-אביב
טל': 6910141 (שלוחה 268) | פקס: 6919024
מוזמנים תמיד להמליץ לנו על ספרים חדשים שכדאי לרכוש לדוא"ל של
הספרייה למחול בבית אריאלה: danceba@mail.tel-aviv.gov.il